

László Emőke: Endre Béla

Születése óta több mint 100 évnek kellett eltelnie, hogy méltó kiadvány mutassa be az országnak Endre Bélát. Az alföldi iskola nagyjai közül ő az utolsó, akinek életművét könyv alakban is földolgozták.

László Emőke tanulmánya először a Móra Ferenc Múzeum évkönyvében jelent meg (1968). Ennek a munkának a rövidítésére kényszerült a szerző, amikor a rendelkezésre álló mintegy 13 oldalon kellett összefogni mondanivalóját. Sajnáljuk a kimaradt részeket, amelyek főleg elméleti és összehasonlító jellegűek voltak. A Kis-könyvtár sorozatban csupán az életút és az életmű bemutatására volt lehetőség.

László Emőke munkája végigkíséri Endre Béla életét és munkásságát szegedi születésétől (1870. november 19.) Mártélyon bekövetkezett haláláig (1928. augusztus 12.). Munkásságát 1901-től, a művész Vásárhelyen való végleges letelepedésétől elemzi részletesebben. Taglalja festészetének kialakulását a kezdeti novellisztikus témáktól és a paraszti zsánerképektől a kiérlelt művekig. Ír a vásárhelyi művészek Majolika és Agyagipari Telepének létrehozásában betöltött szerepéről (1912), első kiállításáról (1912), Endre Béla és a többi vásárhelyi gyűjtőmunkájáról: „Ezek a vásárhelyi művészek a humánus legtisztább példáit a népben látták, s az általa őrzött ősi hagyaték egy részének — a népművészetnek — a védelme lett Endre Bélának és társainak fő célkitűzése is.” Összehasonlítja a kortársak (Tornyai, Nyilasy, Károlyi) festészetével Endre Béla piktúráját. S ez az a pont, ahol vitatkoznék a szerzővel. Azt írja: „Témavilága bensőségesebb, mint társaié (pl. a szegedi Károlyi Lajosé vagy Nyilasy Sándoré), színei visszafogottabbak, inkább a semleges szín-harmóniákat keresi, nem a harsogást, a kontrasztokat.” Ez az összevetés Bodnár Éva futólagos összehasonlítására emlékeztet (Tornyai János, Bp. 1956), bár ő Tornyai, illetve Károlyi és Nyilasy művészete kölcsönhatásának hiányát említi. László Emőke Endre—Nyilasy összevetését indokolatlannak tartjuk. Az Endre Béla—Károlyi összehasonlítás is sikertelen vállalkozás. Károlyi áhítatos, befelé forduló líráját nem érintették társadalmi problémák — sem mondanivalójában, sem témájában —, míg Endre Béla *elkötelezett* alföldi festő. Senki sem vitatja, hogy Endre Béla együtt-érzésének kifejezési erőssége más, mint Tornyaié és Kosztáé, de ez nem ad alapot arra, hogy társadalmi töltésű festészetét „társai” (?) munkásságával — akárcsak egy gondolat erejéig is — összevessük. Sikeresebb lenne a kutatás által eddig elhanyagolt Szóri József erős szociális indítású festészetének a viszonyítása. Endre Bélaéhoz. Az ő művészetük társadalmi töltésének hasonlítható foka és személyes kapcsolatuk több alapot nyújt erre.

Részletesebben elemzi a szerző az 1915-től 1925-ig terjedő korszak munkáit. Ezeket a képeket tematikája szerint csoportosítva: táj-, csendélet- és interieur festészetének legjellemzőbb jegeit mutatja be. Vizsgálja a képek kompozícióját és színvilágát, rámutatva, hogy Endre Béla „sohasem festett puszta n szemet kápráztató szép öröméért, mindig belső érzelmi közösséget érzett a festett tárggyal”. Elemzéseiben keresi a vásárhelyiek művészetének társadalmi okait, összehasonlítva — s egyben különbséget téve — a vásárhelyiek és a nagybányaiak között. „A vásárhelyieknek az az elsősorban hangulati indítású térszemlélet, mely a nagybányaiakra jellemző, nem lehetett sajátjuk. Jól tudták, milyen nyomorúság van a tanyák fehér falai mögött, s hogy a fekete szántóföldeken, a tarka színű legelőkön milyen a munka, az élet, így nem tekinthették azokat pusztán szép látványnak.” Az egyetemesség és magyarság szemszögéből nézve a festőt, megállapítja: „... éppen azok közül való volt, akik a maguk ismereteit, látásmódját európai szinten igyekeztek kiművelni anélkül, hogy egyik vagy másik stílusirányzatnak, mesternek utánzóivá

lettek volna. Önéletrajzi írásából éppúgy kiviláglik, mint képeiből, hogy ismerte jól a nyugati művészek és csoportok izgalmas festői törekvéseit, de azt is látta, hogy idehaza, különösen a nehéz életű, nehézkesen mozduló vidéki környezetben az ilyesmi gyökértelen lenne, nem találna visszhangra. Endre Béla világosan látta, hogy meg kell érnie az időnek ahhoz, hogy Vásárhely egy ütemre lépjen Párizssal."

A tanulmányt Endre Béláról írt cikkek bibliográfiája, katalógusainak és saját írásainak jegyzéke zárja. Az 54 kép leszámol a „lírai Endre Béla” egysíkú szemlélettel. Néhány képén — elsősorban a színesben reprodukált címkéjén (Piroskendő lány) — egy új, a közönség által eddig kevésbé ismert Endre Béla tünik fel, aki — véleményünk szerint Tornyai hatására — igen heves, zaklatott ecsetkezeléssel fejezi ki mondanivalóját kora társadalmáról. Talán nem tévedünk, ha a szegény-parasztsággal való együttérzés ilyen magas hőfokát kifejező, expresszív hangolását képeit tartjuk a legjobbaknak.

A könyvben ízelítőt kaptunk a festő „Có” című önéletrajzi regényéből, melyben többek között feleségének, Török Zsófiának és Vásárhelynek állított emléket. Szívesen látnánk nyomtatásban is Endre Béla önéletrajzát. Hódmezővásárhely az utóbbi időben értékes kiadványokat jelentetett meg (Vásárhely szobrai, Hódmezővásárhely), legalább szerény formában Endre Béla írását is átadhatnák az érdeklődőknek.

Az említett múzeumi évkönyv 600, ez a könyv 4150 példányban jelent meg. Ennyi helyre jut el László Emőke munkája és Endre Béla hatvanhárom válogatott alkotása.

LACZÓ KATALIN

Szerkesztői asztal

József Attila-breviárium. Péter László szerkesztésében és utószavával jelent meg a Szegedi Nyomda Miniatűr könyveinek sorozatában a József Attila-breviárium. A rendkívül csinos miniatűr könyvecske Kondor István és Ekker János nyomdai munkáját dicséri.

*

Vendégünk volt Tadeusz Olszanski lengyel író, újságíró, műfordító, aki számos mai magyar író (Sánta Ferenc, Moldova György, Gyurkó László, Fejes Endre, Ottlik Géza) kiváló lengyel fordítója. Egy Magyarországról szóló, két kiadásban megjelent könyvének újrakiadásához gyűjtött anyagot, és Kertész Ákos Makra című regényének fordításáról tárgyalt.

*

Kösa László és Szemerkényi Ágnes Apáról fiúra című könyvének második kiadására készül a Móra Könyvkiadó. Nagy öröm, hogy ez a fontos és hasznos mű ismét megjelenik a könyvpiacra.

*

A Somogyi-könyvtár két kiadvánnyal is köszönti a 70 éves Bálint Sándort.

A Somogyi-könyvtári Műhely (1974. 3. sz.) legtöbb tanulmányának tárgya a szegedi, Szeged környéki népelet: Bálint Sándor fő kutatási területe. — Ugyancsak Péter László munkájának eredményeként született meg a Bálint Sándor munkássága című bibliográfia, mely 363 tételben sorolja föl a nagy néprajztudós cikkeit, tanulmányait, könyveit.

*

Csáky Sörös Piroska: A jugoszláviai magyar könyv 1945–1970. Az újvidéki egyetem Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszékének könyvtárosa sokéves kutatómunkájának eredménye ez a könyv. A jugoszláviai magyar irodalom kutatásának és megismerésének alapműve. Bori Imre nagy összefoglaló tanulmánya után e tárgyban a legjelentősebb munka. 2340 tételben adja a jugoszláviai magyar könyv 25 éves termését, irodalmi, szaktudományos, politikai, fordított művek s a magyar irodalom klasszikusainak jugoszláviai kiadását sorolja föl pontos könyvészeti adatokkal, a példányszám s gyakorta a könyv megjelenésének napját is föltüntetve. A könyvészeti szakkritika méltatni fogja Csáky S. Piroska munkáját; az élő irodalom kutatója örömmel veszi kézbe ezt a nélkülözhetetlen könyvet. (A Forum kiadása, Újvidék, 1974.)